

GRUNNLEGGENDE POLITISKE STRATEGIER – STRATEGI 2

BRUK KRAFTEN I POPULISMEN

“When people are angry and looking for someone to blame, they don't want to hear your ten-point plan to create jobs and raise wages. They want YOU to be angry, too.»

Hillary Clinton

“Why not learn from the positive aspect of populism...? Learn from the negative side, but it's more important to learn from the positive side, because it's an enormous amount of energy.»

Preston Manning

Populismens fremvekst

«Rune Olsø er en populist» - overskriften, som stod på trykk i september 2008, er et sitat fra en Frp-representant som neppe mente uttalelsen som en kompliment. Tvert imot. «Populist» og «populisme» blir ofte brukt som en nedsettende beskrivelse av politiske motstandere. Det er fordummende, for populisme er ikke i seg selv negativt. Historikeren Michael Kazins beskriver populisme som et eget språk som vi vanlige mennesker, og ledere som ønsker å tale vår sak, bruker for å organisere oss mot elitene i samfunnet. Slike politiske stemningsbølger går på tvers av den tradisjonelle høyre-venstre-aksen.

Populismen vokste frem som en politisk kraft i USA i 1890-årene, en ekstremt vanskelig tid for vanlige amerikanere, spesielt i sørstatene og Midtvesten. Fra 1870 til 1890 ble prisene på landbruksprodukter mer enn halvert. De store slettelandene midt på det Amerikanske kontinentet – the Great Plains – ble rammet av en lang tørkeperiode på 1880-tallet som drev utallige bønder til konkurs eller inn i dyp gjeld. Bøndene var i tillegg helt avhengig av jernbanen for å få fraktet produktene sine til marked på østkysten, men de private jernbaneselskapene økte i samme periode prisene sine kraftig. Mange bønder havnet derfor i bunnløs gjeld. Sult, motgang og avmaktfølelse utviklet en stadig dypere kløft mellom folk i Sørstatene og Midtvesten på den ene siden, og elitene på Østkysten (som eide jernbanene og bankene) på den andre.

De to store partiene - Demokratene og Republikanerne - kranglet om tollsatser, internasjonalt engasjement og pengepolitikk. Men når det kom til statens rolle var de samstemte. Det var Adam Smiths usynlige hånd, laissez-faire kapitalismen, som dominerte samfunnssynet deres; staten skulle spille en minimal rolle i den økonomiske politikken; det offentlige skulle ikke kreve inn mer skatt enn absolutt nødvendig, og ikke overføre statlig støtte til bønder, industri eller andre grupper; markedet måtte få styre fritt og uhemmet for å sikre økonomisk vekst.

På 1870-tallet startet et gryende folkelig opprør mot denne markedsliberalismen. Det vokste frem flere store bonde-allianser som søkte samarbeid med de fagforbundene som organiserte arbeiderne. Sammen krevde bøndene og arbeiderne at staten skulle ta en sterkere og mer offensiv rolle i livene deres, med subsidier, progressiv skattlegging og hjelp til de som hadde minst. De så på politikken som en kamp mellom seg selv («folket») på den ene siden, og eierne av jernbanene og bankene («pengemakten») på den andre. Vi snakker ikke her om revolusjonære. Alliansene ønsket ikke å avskaffe kapitalismen, bare å reparere den.

Det var bønder i Kansas som i 1891 først kom opp med uttrykket «populister» for å beskrive seg selv og sitt politiske syn – i betydningen «vi som representerer folket». Populistene krevde annerkjennelse av arbeidstakernes rettigheter, rett til å organisere seg, offentlig regulering av jernbanene og en større mengde penger i omløp (mer inflasjon) som kunne dempe gjeldsbyrden for bøndene. Men selv slike krav var for radikalt for elitene i de veletablerte partiene. Forsøk på få gjennomslag for de populistiske sakene falt derfor på stengrunn både hos demokratene og republikanerne.

Populistene konkluderte med at begge de dominerende partiene var i pengemaktens grep, utav stand til å være instrument for endring. I Kansas startet populistene derfor opp sitt eget Folkeparti, som gjorde det godt ved valget i 1890. I 1892 gikk bondealliansene sammen med arbeiderorganisasjoner for å gjøre Folkepartiet til et nasjonalt parti. På folkemunne ble partiet bare kalt «Populistene».

Ignatius Donnelly, en tidligere republikansk kongressmann og jernbanelobbyist som i frustrasjon hadde forlatt sin gamle jobb og beveget seg mot venstre, forfattet plattformen til det nye partiet. Donnelly skrev:

«Fruktene fra slitet til millioner av mennesker freidig stjeles for å bygge opp formuene for de få ... Vi anklager de dominerende interessene i [både det Demokratiske og det Republikanske partiet] for å ha tillatt den eksisterende forferdelige tilstanden å utvikle seg uten seriøse forsøk på å forhindre eller forebygge den. ... Vårt mål er å gi kontrollen over staten tilbake til vanlige folk.»

Folkepartiet stilte egen kandidat i presidentvalget allerede i 1892, vant fem av de førtifire statene og oppnådde hele åtte prosent oppslutning - et imponerende resultat med tanke på at de ble et nasjonalt parti samme år. Ved mellomvalgene i 1894 vant Folkepartiet 10 prosent av stemmene, fikk inn 4 representanter i Kongressen, 4 senatorer, og vant nesten 500 plasser i lokale delstatsforsamlinger. (Valget ble Folkepartiets siste store seier. De fleste velgerne gikk tilbake til de to store etablerte partiene, spesielt etter at Demokratene foran presidentvalget i 1896 nominerte populistene William J. Bryan som sin presidentkandidat.)

Populismen som politisk kraft var født ut av folkets frustrasjon over elitene, som ikke lyttet, ikke forstod, ikke handlet. Store grupper i folket følte det slik. I kjernen av det populistiske budskapet lå erkjennelsen av at elitene til syvende og sist var mer opptatt av å ta vare på de bestående interessene, enn av å ta vare på folkets interesser. I Norge var den populistiske kraften en sentral del av arbeiderbevegelsens fremvekst i første halvdel av 1900-tallet. I USA har blant annet Franklin Delano Roosevelt (FDR) og Donald Trump brukt populismens språk og virkemidler aktivt for å endre det politiske landskapet.

Etter aksjemarkedskollapsen i 1929 og den påfølgende depresjonen omfavnet FDR den politiske kraften i populismen. Hans politiske program fikk innslag av sterk offentlig innsats for å bekjempe depresjonen og få folk i arbeid, en venstreside-populisme ikke ulike den Folkepartiet stod for førti år tidligere. Den fikk navnet «the New Deal» og ga Roosevelt tolv år som president. Flere populister på venstresiden mente at han ikke gikk langt nok, blant dem den demokratiske senatoren Huey Long fra Louisiana. Long var en populær og kontroversiell venstre-populist, som argumenterte for mer radikale tiltak for å hjelpe arbeidsløse og fattige. Tidlig på 1930-tallet lanserte han den populistiske plattformen «Share Our Wealth», med en radikal formueskatt hvis inntekter skulle benyttes til å bekjempe den omfattende fattigdommen og hjemløsheten. Long ble skutt og drept i 1935. Hans siste ord var «Gud, ikke la meg dø, jeg har ennå så mye å gjøre.» Over 200.000 mennesker deltok i begravelsen.

Populismen var lenge ensbetydende med ren venstre-populisme. Høyre-populismen, slik vi kjenner den i dag, vokste frem senere. I moderne tid har Ronald Reagan og hans ideologiske høyre-populisme forandret det politiske landskapet på 1980-tallet. Som alle høyre-populister fokuserte Reagan mer på *sosiale skillesaker* enn på *økonomiske skillesaker*. Reagan spilte imidlertid aldri på sosial frykt for innvandring, men derimot på ideologisk frykt for Sovjetunionen.

Ved valget i USA i 2016 slo denne populismen ut i nominasjonskampen både i det demokratiske og det republikanske partiet. De to kandidatene som allerede ved inngangen til nominasjonen ble ansett som favorittene, var Hillary Clinton og Jeb Bush. Begge frontfigurer for eliten. De representerte hvert sitt dynasti. Senator Hillary Clinton som tidligere førstedame og president Bill Clintons kone. Guvernør Jeb

Bush som bror av tidligere president Georg W. Bush og sønn av tidligere president Georg H.W. Bush. Begge møtte betydelig motstand fra to sterke populistiske kandidater. Bush fra den høyre-populistiske milliardæren Donald Trump. Clinton fra den økonomisk venstre-populistiske Bernie Sanders.

Både høyre- og venstre-populistene har stått for et budskap om endring, med angrep på den rådende eliten. Både Reagan, Roosevelt og Trump tok i bruk kraften i det populistiske budskapet for å skyve til side de tidligere dominerende doktrinene og lederne i sine parti, og erobre toppen.

Middle American Radicals (MAR)

På 1970-tallet skjedde det et skifte i velgermassen i USA og Europa. Mange velgere fra arbeiderklassen og lavere middelklasse sluttet å stemme på venstresiden og begynte å gi sin støtte til høyresiden. Samtidig var det mange fra profesjonsyrkene – sykepleiere, lærere, professorer, ingeniører, arkitekter – som sluttet å stemme på høyresiden og gikk til venstresiden. Det var slutt på tiden der inntekt og høyere utdanning nærmest automatisk avgjorde hvilken side man tilhørte i politikken.

Stadig flere i middelklassen følte at de endte med regningen for sosiale programmer som bare kom fattige og minoriteter til gode, men ikke dem selv. En gryende frustrasjon begynte å vokse i deler av middelklassen. På den ene siden mot globalisering og handelsavtaler som førte til at flytting av industriarbeidsplasser til lavkostland, en politikk de følte sikret interessene til finansindustrien, investorer og folk med store formuer. På den andre siden kostbare velferdstiltak for «folk som ikke arbeidet og ikke bidro til fellesskapet», spesielt sosialhjelpsmottakere og innvandrere, som middelklassen måtte betale for.

I 1976 publiserte sosiologen Donald Warren studien *Det radikale sentrum*, der han beskriver disse frustrerte velgerne - the Middle American Radicals (MAR). Denne gruppen middelklasse-velgere lar seg ikke definere som en del av den typiske venstre- eller høyresiden. De er i opposisjon til den politiske eliten som forsvarer et system som favoriserer *både* fattige mottakere av sosialhjelp *og* de rikeste i samfunnet, men som *gjør* alt for lite for *middelklassen* som betaler hele gildet. MAR-velgerne utgjorde om lag en tredel av folket, de hadde gjennomsnittlig og litt under gjennomsnittlig inntekt. MAR-velgerne var enige med høyresiden i at man burde kutte i størrelsen på velferdsstaten, men de var samtidig enige med venstresiden i behovet for satsing på offentlig utdanning, sykehus og eldreomsorg – tiltak som er spesielt viktige for middelklassen.

På 1980-tallet reduserte både USA og de fleste vestlige land reguleringene av finanssektoren, og innført en rekke handelsavtaler for fri flyt av både varer, tjenester og arbeidskraft over landegrensene. De etablerte politiske partiene, både på høyre- og venstresiden, møtte misnøyen fra MAR-velgerne med å gi løfter om at dette ville komme alle til gode. Som Ronald Reagan uttrykte det: «Når tidevannet stiger, løftes alle båtene.»

Også i de skandinaviske landene ble dereguleringer og mer åpne handelsavtaler med utlandet gjennomført. Men her hjemme gjorde man ikke samtidig like store endringer i skatte- og fordelingspolitikken som i USA. Man beholdt også sterke parter i arbeidslivet. Dette førte til at veksten i den norske økonomien kom alle til gode, også middelklassen. Selv om forskjellene har økt også i Norge, har både arbeiderklassen, middelklassen og de rikeste opplevd en formidabel velstandsøkning

de siste tretti årene. Det har altså ikke vært tilfellet i mange andre land. I USA har arbeiderklassen og nedre del av middelklassen opplevd reallønnsnedgang i samme periode, noe som har økt frustrasjonen blant MAR-velgerne.

For hele Europa og USA har man opplevd at industriproduksjon og arbeidsplasser har flyttet til andre deler av verden, noe som har ført til store endringer. Dette har spesielt rammet land der store deler av befolkningen har hatt lav utdanning og større utfordringer med å omstille seg.

De globale og de nære velgerne

Brexit og valget av Trump er to av de mest dramatiske populistiske protestvalgene i moderne historie. Det ene vil forandre Storbritannia og Europa, det andre vil forandre ikke bare USA, men hele verden. De har til felles at den populistiske bølgen i hovedsak bestod av misfornøyde hvite velgere. Disse velgernes protest har ikke først og fremst vært drevet av noen økonomisk krise, slik den tidlig venstrepopulisme var, men av frykt for kulturelle tap. Mange føler at de er satt på utsiden av det etablerte systemet, at elitene som styrer politikk og medier ikke lytter til dem, og at innvandring og sentralisme er en trussel mot deres historie, røtter og tradisjoner. I USA har også forvitringen av tradisjonelle kristne verdier stått sentralt.

Siden tusenårsskiftet har det etablerte systemet ikke lenger kunnet overse disse populistiske strømningene, som har tatt stadig mer plass i det politiske landskapet. Den moderne populismens krav om vern av nasjonal og lokal identitet mot globalisering og fremmedkulturell innvandring har også utløst sterke motreaksjoner fra tilhengerne av et mer globalt samfunn. Populist-velgerne har ofte blitt stemplet som irrasjonelle og kunnskapsløse fordi de ikke deler de rådende elitenes syn på globalisering og innvandring.

Dagen etter Brexit-avstemmingen intervjuet BBC velgere som stod på den tapende siden, tilhengere av fortsatt britisk EU-medlemskap. Mange av dem ga uttrykk for at de ikke kunne fatte at flertallet hadde stemt for å forlate den Europeiske Unionen. De følte at flertallets begrunnelse for å gå ut av EU – motstand mot mer internasjonalt samarbeid og forargelse over stadig flere innvandrere – var politisk ukorrekt og feil. De kjente seg rett og slett ikke igjen i det som hadde skjedd, det stemte ikke med deres virkelighetsforståelse. Flere sa at de følte seg som «fremmede i sitt eget land». De ga uttrykk for en avmaktsfølelse som hittil hadde vært ukjent for dem. Dette er den samme avmaktsfølelsen som mange briter – de som har hatt et annet syn enn den rådende politiske eliten – har følt på hver eneste dag i mange, mange år. Nå hadde de endelig fått en mulighet til å slå tilbake.

I «The Road to Somewhere» skriver journalisten David Goodhart: *«I mange år har flertallet i det britiske folket vært enige med denne påstanden (og andre lik den): 'Storbritannia har i nyere tid forandret seg til det ugjenkjennelige, noen ganger føles det som et fremmed land, og dette gjør meg ukomfortabel.' ... det er forbløffende at flertallet sier seg enig i en slik påstand i et land så stabilt, fredfullt og velstående som dagens Storbritannia. Vi finner tilsvarende holdninger i USA, der 81 prosent av Trump-tilhengerne sier at livet var bedre for femti år siden.»* En stor del av folket føler seg på utsiden av elitenes virkelighetsforståelse.

Hvem er disse populistiske velgerne som snudde verden på hodet i 2016? Goodhart kaller dem «somewheres», la oss på norsk kalle dem **Nær-velgere**. De har ofte en identitet som er rotfestet i stedet der de vokste opp og bor. De jobber ofte i tradisjonelle arbeiderklasseyrker, preget av liten grad av mobilitet, noe som forklarer hvorfor de reagerer så negativt på de raske kulturelle endringene som følger i kjølvannet av stor innvandring og hurtig globalisering. Her finner vi gjerne eldre velgere fra arbeider- og middelklassen, som før identifiserte seg med sosialdemokratiske partier, men som nå føler seg marginaliserte og oversett av den politiske korrektheten hos elitene i disse partiene. Uansett sosial status har de det til felles at de har en konservativ tilnærming til verden generelt og til lokalsamfunnet sitt spesielt. De ønsker å bevare de grunnleggende kvalitetene og tradisjonene som de kjenner så godt. De er ukomfortable med overgangen til et samfunn som i økende grad krever at arbeidstakere må flytte dit jobbene er, de misliker nye krav om etterutdanning og yrkesskifter som følger med en globalisert økonomi. De misliker sterkt at kulturen og tradisjonene de hegner om er i rask endring, som en følge av fremmedkulturell innvandring og globalisering. Nær-velgerne vil kort og godt bevare det nære, det livet og de verdiene de vokste opp med. Og de er sterkt kritiske til alt som kan true dette nære og kjente.

Mot dem står gruppen som Goodhart har døpt «Anywheres», la oss kalle dem **Global-velgere**. Denne gruppen dominerer i dag samfunnet vårt, og de representerer det som ofte oppfattes som «det politisk korrekte». De gjør det relativt bra i utdanningssystemet, har ikke noe imot å flytte vekk fra hjemstedet sitt for å ta høyere utdanning og de flytter gjerne på seg når de skifter jobb. De bygger sin identitet rundt utdanning og status, noe som gjør dem mer komfortable i møtet med nye impulser, andre kulturer og globaliseringens krav om stadige endringer. De representerer en progressiv sosial-liberalisme og vektlegger selvstendighet, mobilitet og originalitet, mer enn de vektlegger gruppeidentitet, tradisjoner og nasjonal identitet. Global-velgerne er selvsagt også lokalpatriotiske, men da fordi de velger det som en del av sin identitetsbeskrivelse, og ikke fordi de føler at det er en ufravikelig konsekvens av sine røtter. De føler seg hjemme i det globaliserte samfunnet, som for dem representerer muligheter og likhet.

Selvsagt lar ikke alle seg dele i slike grupper. Enkelte endringer i virkelighetsoppfatningene har satt seg i et bredt flertall av folket, uavhengig av hvilken gruppe man tilhører. Meningsmålinger viser for eksempel at et bredt flertall av velgere fra begge de to gruppene er tilhengere av likestilling mellom kjønnene, støtter rettigheter for minoriteter, ønsker sosial rettferdighet og en viss grad av utjevning, og slår ring om grunnleggende velferdsgoder. Gruppene deler seg fordi Global-velgerne har omfavnet en annen virkelighetsforståelse de siste 30 årene, mens Nær-velgerne har beholdt og vernet om den tradisjonelle forståelsen.

For eksempel har de fleste Global-velgere forlatt den tidligere rådende oppfatningen om at folk som deler deres nasjonalitet har rett til å bli prioritert foran andre, mens Nær-velgerne fremdeles har det tradisjonelle synet om at «vi må ta vare på våre egne før vi kan hjelpe andre». Det betyr ikke at flertallet av Nær-velgerne deler ytre høyres ekstreme syn på innvandring. Tvert imot er den ekstreme innvandringsmotstanden fremmed for de fleste av dem. De er åpne for en balansert innvandring, men er samtidig opptatt av at det ikke skal endre deres kultur – for eksempel er de imot bruk av niqab og burka på offentlige institusjoner, de mener innvandrere må respektere og tilpasse seg deres tradisjoner og kultur, og så videre.

Vi har alle litt fra hver av disse gruppene i oss, ingen hører ensidig hjemme i en av disse båsene, men de dominerende trekkene plasserer oss i den ene eller andre retningen. Dette forklarer den dype kulturelle kløften som preger den nye politiske virkeligheten. Populistiske bevegelser har de siste ti årene funnet voksende støtte i gruppen av Nær-velgere, som er frustrerte over kulturelle endringer.

Den sterke nedgangen for sosialdemokratiske partier kan delvis forklares med endringene som har skjedd. Frem til 1980-tallet var disse partiene garantister for det tradisjonelle og nære, kombinert med sosiale goder og reformer. Men siden den gang har de adoptert Global-velgernes standpunkt. Ta Norge som eksempel: Arbeiderpartiet under Gerhardsen ble oppfattet som radikale når det kom til viktige velferdsreformer, men som konservative når det kom til å forvalte norske tradisjoner og verdier. Arbeiderpartiet under Støre blir slett ikke oppfattet slik, men fremstår for endel velgere som er radikale også når det kommer til å endre sosiale mønster og verdier. Dette har kostet partiet nesten halvparten av dets velgere, og om Ap igjen skal kunne bli et 40-prosent-parti må man ta dette på alvor.

Et godt eksempel: I en tale i 2007 sa tidligere statsminister Tony Blair fra det britiske Arbeiderpartiet at «*Moderne politikk har mindre å gjøre med det tradisjonelle synet på høyre- mot venstre-siden, og mer å gjøre med det moderne valget, som er det åpne mot det lukkede*». Blair har rett i at Nær-velgere og Global-velgere deler seg på tvers av inntekt, geografi og bakgrunn. Men måten Blair stempler Nær-velgerne som «umoderne» tilhengere av et «lukket» samfunn er akkurat den typen arrogante uttalelser som skaper motreaksjoner og overbeviser Nær-velgere om at bare høyre-populister som Donald Trump og Boris Johnson som tar dem på alvor. Nær-velgerne er ikke kunnskapsløse ignoranter, de vektlegger simpelthen andre aspekter når de definerer sin identitet. Og de stemmer i økende grad på ledere og partier som ikke snakker ned til dem, men som tar synspunktene deres på alvor. Fordi venstresiden nesten utelukkende domineres av ledere som omfavner og fronter Global-velgernes nye virkelighetsforståelse, stemmer mange av dem i dag på høyresiden. Dette valget er det venstresiden selv som har tatt.

I dag representerer ingen av de to verdenssynene et overveldende flertall blant vestens innbyggere, men kløften mellom dem vokser i takt med at populistene gir Nær-velgerne selvtillit og at elitene fortsetter å snakke ned til dem. Politisk makt erobres av ledere og bevegelser som evner å bygge bro mellom de to virkelighetsoppfatningene, eller som mobiliserer en av dem til flertall. For venstresiden, og spesielt for de sosialdemokratiske partiene som i dag sliter over hele Europa, er derfor det å bygge bro mellom elitenes globale verdier og Nær-velgernes virkelighetsoppfatning den eneste veien tilbake til en dominerende posisjon.

I Norge har denne konflikten delvis blitt plassert inn i en ramme av distrikt kontra by. Som avisen Nordlys helt riktig skrev på lederplass i januar 2018: «*Vi tror Ap trenger sterkere intuisjon og forståelse for strømninger ute i landet. ... Derfor er det vanskelig å se for seg at partiet nå skal gå videre uten at den regionale dimensjonen ivaretas bedre i partiets øverste ledelse. Det handler om å demme opp mot en fortelling om at en elite i Oslo og partiets grunnfjell ute i landet ikke snakker samme språk, og ikke har sammenfallende interesser. En for sterk Oslo-dominans vil forsterke partiets problemer.*» Denne by-land-dimensjonen er i dag det tydeligste bildet på gapet mellom Nær-velgerne og global-velgerne i landet vårt. Men det er samtidig grunn til å minne om at det bare er en dimensjon på en dypere konflikt. De som tror løsningen på denne floken kan løses med enkle politiske tiltak, som å bevilge mer til bredbånd i distriktene eller gi en milliard ekstra i landbruksoppkjøret, har ikke forstått at den grunnleggende utfordringen er kulturell og sosial.

Populistiske stemningsbølger i Norge i dag

Det er påfallende at de politiske elitene på venstresiden i Vest-Europa hittil ikke har tatt inn over seg at man må være åpen for å *ta del i virkelighetsbeskrivelsen* til dem som føler maktesløshet overfor det politiske systemet. For å være tydelig: Det betyr *ikke* å adoptere standpunkt fra ytterste høyre fløy. Men det betyr å snakke et språk og vise et lederskap som også Nær-velgerne kjenner seg igjen i. I Norge har frustrasjonen hos denne gruppen hittil vært noe mindre fremtredende enn i mange andre land, men også her gror den i styrke. Blant annet har den dreid seg om tre forhold de siste årene:

Den første saken er følelsen av Oslo-elitenes dominans i mediene, kultur, næringsliv og politikk. Stadig flere opplever at elitene ser ned på verdien av distriktene. Ved Stortingsvalget i 2017 omfavnet Senterpartiet denne virkelighetsbeskrivelsen og partiet doblet sin oppslutning. Det gjenspeiler bare litt av det store potensialet som finnes blant velgere som føler seg undervurdert og sett ned på av Oslo-elitene. Også blant Nær-velgere i storbyene utenfor det sentrale Østlandet har denne skillelinjen sprengkraft. Det handler om kjernen av den populistiske anti-elitismen, som en motreaksjon mot det svært mange av oss oppfatter som en tydelig politisk-kulturell sentralisering.

Det går en kulturell skillelinje mellom det sentrale østlandsområdet på den ene siden og resten av landet på den andre. Et enkelt eksempel: Da debatten gikk om det nye nasjonale Pop- og Rock-senteret skulle lokaliseres til Oslo eller til Trondheim (to av landets tre største byer), argumenterte Oslo-alternativets talsmann med at senteret ikke kunne plasseres i Trondheim fordi «*Norge har kun én by som til en viss grad kan defineres som 'storby', nemlig Oslo.*» Norges tredje største by, Trondheim, er altså for usentral for kultur-eliten i Oslo. Slik arroganse kommer jevnlig til uttrykk både innenfor politikk, kultur og næringsliv, og har etter hvert skapt kraftige motreaksjoner mot sentralisering, til og med fra velgergrupper i storbyer utenfor det sentrale Østlandsområdet. Denne motmakten handler minst like mye om lokal stolthet og selvfølelse, som om folketall og økonomi. Den vil fortsette å vokse, og vil utgjøre en sterk politisk kraft fremover.

Når motmakt mot elitenes arroganse oppstår, kan den utløse en «mot-arroganse» der alle beslutninger man er uenige med angripes fordi de er «tatt på et kontor i Oslo-gryta». Når arroganse står mot arroganse vil kløften mellom det sentrale østlandsområdet og resten av landet fortsette å vokse. Kritikken av de sentrale elitene slett ikke er en kritikk av folk som bor i og rundt Oslo. Allikevel, de som fnyser av dette folkelige opprøret fordi det virker ulogisk eller overforenklet, underbygger bare opplevelsen som mange har av å bli avfeid.

Velgere som lar seg bevege av anti-sentraliseringen ender opp hos parti som har et tydelig og erklært rotfeste utenfor det sentrale Østlandet, som viser avstand fra de elitistiske holdningene. Blant mange velgere rundt om i landet er «Oslo-eliten» i ferd med å få det samme stemplet som «Washington-eliten» har i USA. Dette er en av grunnene til at statsminister Erna Solberg gjør alt hun kan for å fremstå som en folkelig leder fra Vestlandet, som når hun lar Dagbladets fotograf knipse bilder av at hun står ved en rotete kjøkkenbenk hjemme i Bergen og smører matpakker, samtidig som sentrale høyrefolk liker å fremstille Ap-leder Jonas Gahr Støre som en fra vestkant-eliten i Oslo som går birken.

Anti-sentralisering-bølgen er en kulturell motmakt. Og motmakt er alltid en reaksjon, i dette tilfellet en reaksjon mot elitene som forbindes med sentralisering og Oslo-arroganse. Dette er en av de

kraftigste folkebølgene Norge vil oppleve i årene fremover. Det handler om kultur og følelser, om å ta hele folket på alvor.

Den andre saken er følelsen av at innvandring – spesielt innvandrere med muslimsk bakgrunn – er en trussel mot det bestående. Spørsmålet beveger særlig velgere hos Arbeiderpartiet på venstresiden og hos Fremskrittspartiet på høyresiden. Mens Frp har gjort alt som har stått i deres makt for å øke konflikten rundt innvandring, har Arbeiderparti-lederne stort sett forsøkt å dempe betydningen av skillesaken, ved å søke en balanse i spørsmålet. Mange på venstresiden, også internt i Ap, har kritisert partiets ledelse for å være for strenge i innvandrings-, flyktninge- og asylspørsmål. Gro Harlem Brundtland innførte for eksempel på starten av 90-tallet visumplikt for å bremse asylbølgen fra Balkan, og Gros regjering ble flere ganger kritisert for av FNs høykommissær for flyktninger for å ha en for streng politikk på dette området. Jens Stoltenbergs første regjering gjennomførte flere innstramminger i direkte strid med anbefalingene fra høykommissæren, og den rød-grønne regjeringen innførte (til protester fra SV) en rekke nye innstramminger. Stoltenberg II-regjeringen satset mye på å returnere flere asylsøkere som hadde fått avslag. UDI mente at regjeringen hadde strammet inn asylopolitikken så langt det gikk uten å bryte internasjonale konvensjoner. Jens slo fast at norsk innvandrings- og asylopolitikk skulle være «streng, men rettferdig». At spørsmålet lenge var mye mindre fremtredende i den norske politiske debatten enn i mange av våre naboland, tyder på at man langt på vei lyktes med balansegangen i innvandringspolitikken. Den samme balansen forsøkte man å finne i integreringspolitikken, uten helt å lykkes.

Kampen om dette spørsmålet går ikke i dag på *om* man skal være streng, men *hvor streng* man skal være i innvandrings- og integreringspolitikken. For eksempel i spørsmålet om utsendelse av barn og ungdom som har fått avslag, ekstraordinære mottak under flyktningkriser, bruk av niqab og hijab i offentlige institusjoner, bekjempelse av tvangsgifting og omskjæring. Også her har et bredt flertall på Stortinget stort sett lagt seg på en relativt streng linje. Det har ført til at innvandrings-debatten ikke skaper like stor frustrasjon blant Nær-velgere i Norge som for eksempel i Sverige. Norge har derfor ikke opplevd et like splittende parti som Sverigedemokratene, med kraftig vekst på ytterste høyre fløy. Men det betyr ikke at man har klart å kommunisere godt nok med velgerne om dette vanskelige verdispørsmålet. På den ene siden har frustrasjonen vokst hos mange kjernevelgere og aktive på venstresiden, som føler at norsk praksis er for streng. På den andre siden er det mange velgere som fremdeles føler frykt og usikkerhet, noe Fremskrittspartiet i mange valg har kapitalisert på. Tidligere statsråd Sylvi Listhaug er partiets fremste talskvinne på innvandringsfeltet, og hun brukte vinteren 2018 en så ekstrem retorikk knyttet til fremmedfrykt og terror at det nesten utløste regjeringsskifte i Norge. Saken løste seg først da hun gikk av som statsråd.

Mye av frykten og usikkerhet knyttet til flyktninger og asylsøker bunnar i hvordan vi integrerer dem i det norske samfunnet. Så lenge både Global- og Nær-velgere flest føler at man har en riktig balanse, vil ikke spørsmålet destabilisere det norske politiske landskapet slik vi har sett i Sverige. Det betyr at staten må sørge for at de som kommer bidrar positivt i det norske samfunnet, og at spørsmål rundt kulturforskjeller håndteres slik at de ikke truer norske tradisjoner og norsk kultur. Det betyr kort sagt at folk flest må føle at det er en riktig balanse mellom kravene vi stiller og hjelpen vi yter. Så lenge mange mener Norge ikke har funnet denne balansen, vil spørsmål rundt innvandrere, flyktninger og asylsøkere fortsette å bevege mange vanlige velgere som opplever frustrasjon og frykt.

Den tredje saken er den voksende gruppen mennesker som, selv om de er i jobb, ikke får ta full del i den økonomiske velstanden. Det gjelder spesielt dem som, i mangel på faste ansettelser, mot sin vilje er tvunget til å ta midlertidige stillinger. Sommeren 2016 innførte Høyre-Frp-regjeringen nye regler som åpnet for bruk av midlertidige ansettelser i inntil 12 måneder uten vilkår (foreløpig med en begrensning på at maksimalt 15 prosent av arbeidstakerne i virksomheten kan være midlertidig ansatt på generelt grunnlag). I dag er snart ti prosent av arbeidstakerne midlertidig ansatt. Det fungerer fint for enkelte, langt dårligere for andre. Før andelen midlertidig ansatte øker enda mer, bør Norge lære av erfaringene fra andre land.

I Japan er midlertidige stillinger allerede et stort samfunnsproblem. Etter tjue år med utbredt praksis av midlertidige ansettelser har landet i dag over 20 millioner ansatt på midlertidige kontrakter, mens 33 millioner mennesker er ansatt på fast kontrakter. Ikke bare mister de midlertidig ansatte pensjonsrettigheter og stillingsvern, de ender ofte opp med lavere lønn enn sine jevnaldrende. Når man er i fast jobb får man under normale forhold jevnlig lønnsøkninger, men når man tvinges til å gå fra midlertidig stilling til midlertidig stilling er man aldri lenge nok på ett sted til å få slike lønnstillegg. I tillegg minker sjansen for å få en fast ansettelse jo lengre du går på midlertidige kontrakter.

Det er snart 20 år siden Japan innførte midlertidighet i stort omfang, og lønnsforskjellene mellom jevnaldrende arbeidstakere i faste og midlertidige stillinger er derfor stadig økende. Dette har skapt en stor gruppe mennesker som ikke har de samme rettighetene som andre under loven, som ikke har samme trygghet som andre i arbeidsmarkedet, og som frustrerte må se hvordan forskjellene øker mellom dem og deres jevnaldrende som er ansatt på faste kontrakter. Mens maktesløsheten stiger, mister de sakte men sikkert troen på at demokratiet kan ivareta deres interesser.

Også Frankrike og Italia, land som tradisjonelt har hatt sterke arbeidstaker-rettigheter, opplever nå det samme problemet. Italia innførte åpning for omfattende bruk av midlertidige ansettelser rundt årtusenskiftet, og mange av de som i dag jobber i midlertidige stillinger er unge nyutdannede arbeidstakere, kjent som «precari» («usikker»). At fremtiden deres er nettopp usikker er det liten tvil om. De mister i mange tilfeller den økonomiske muligheten til å få boliglån, til å gifte seg, til å få barn. Kombinert med høy arbeidsledighet, har dette skapt et dypt skille i det italienske samfunnet, med stor grad av avmaktfølelse. Stadig flere italienere gir opp troen på at det demokratiske systemet kan gi dem en del av den tryggheten og velstanden som de ser at andre italienere har.

Dette er ikke et argument for at alt skal fortsette som før. Land som møter store økonomiske utfordringer må selvsagt ta grep for å skape ny vekst og nye arbeidsplasser. Omstillingsevne er i krisetider nødvendig for enhver nasjon som lever i den globale konkurransen. Men et høyt antall midlertidige stillinger er ikke løsningen. Sammen med arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner kan staten heller utvikle løsninger som gir arbeidsgivere større fleksibilitet, kombinert med offentlige grep som sikrer arbeidstakerne trygghet og likebehandling. Man kan for eksempel finne mer fleksible arbeidstidsordninger i faste stillinger, innenfor et rammeverk som sikrer den ansatte trygghet og muligheter. Man kan også ha gode statlige permitteringsordninger som hjelper bedrifter i konkurranseutsatte marked gjennom raske konjunktursvingninger. En stor andel midlertidige stillinger er derimot – akkurat som navnet tilsier – kun en midlertidig løsning, som over tid skaper nye problemer, skader samfunnet og svekker demokratiet.

Midlertidige ansettelse er bare ett av mange eksempel på politiske grep som undergraver likhetsidealene i moderne demokrati, og dermed skaper grobunn for protestbevegelser som vil svekke disse idealene ytterligere. Lærdommen fra andre nasjoner er at når elitene tar stabiliteten for gitt, åpner for større økte forskjeller, utestengelse og avmaktfølelse, vil det få politiske følger. Se bare til USA.

Historien om Pat Buchanan og den moderne amerikanske høyrepopulismen

Gjennom 1980-tallet, under Reagan og Thatcher – de fremste lederne av den økonomiske nyliberalismen – økte frustrasjonen blant middelklassen og gruppen MAR-velgere vokste. Før presidentvalget i USA i 1992 stilte høyrepopulisten Pat Buchanan som kandidat til den republikanske nominasjonen, mot sittende president George Bush.

Patrick Buchanan ble født inn i Washington DC i 1938. Faren var partner i et regnskapsfirma og moren sykepleier. Han vokste opp i et trygt katolsk hjem sammen med sine seks brødre og søstre, og faren likte å oppmuntre barna til å debattere rundt middagsbordet. Allerede som tenåring ble Buchanan brennende engasjert i politikk. Han studerte ved universitetet i Georgetown, og senere ved School of Journalism på Columbia i New York, der han deltok aktivt i konservativ studentpolitikk.

23 år gammel ble han ansatt i en konservativ avis, og engasjerer seg i 1964 i Goldwater-kampanjen. Året etter fikk Buchanan jobben som sjefsassistent i et stort advokatfirma i New York, der Richard Nixon jobbet som partner mens han planla sin neste presidentkampanje. Nixon ble så imponert over den unge mannens engasjement og strategiske forståelse at han ansatte han som sin politiske rådgiver. Buchanan ble dermed den første ansatte i Nixons presidentkampanje for 1968. Den dyktige unge republikaneren skrev taler og kronikker for Nixon, og ble en viktig del av hans innerste sirkel. Tiden med Nixon-kampanjen gir Buchanan en unik innsikt i politisk strategi og taktikk. Etter republikanernes seier i 1968, ble Buchanan ansatt som spesialrådgiver for president Nixon i det hvite hus.

Da Ronald Reagan ble gjenvalgt som president i 1984 hentet han inn Buchanan som sin Kommunikasjonssjef. Samtidig blir Buchanan er og mer frustrert over internasjonale handelsavtaler som førte til at flytting av industriarbeidsplasser fra USA til lavkostland, og kostbare velferdstiltak for sosialhjelpsmottakere og innvandrere. At rike næringslivsinteresser hadde fått så stor makt over den republikanske agendaen gjorde Buchanan forbannet. Samtidig så han på demokratene som et parti som kun var opptatt av de fattige og minoriteter. Ingen kjempet lenger for middelklassen. Etter to år som kommunikasjonssjef i det hvite hus sluttet Buchanan, og begynte å fremme sin mer populistiske agenda som debattant og foredragsholder.

Da president George Bush søkte renominasjon i 1992 bestemte Buchanan seg for å utfordre presidenten. Under slagordet «America First» langet Buchanan ut mot Bush for å ha økt skattene for middelklassen, forsømt USAs interesser i konkurransen mot Japan og Vest-Europa, og ha sendt amerikanske jobber utenlands. Gløden Buchanan tente blant mange på den republikanske grasrota overrasket partielitene. I det første primærvalget i New Hampshire oppnådde Buchanan hele 37% av de republikanske stemmene – mot den sittende presidenten. Den republikanske eliten sluttet rekkene og klarte å stanse Buchanans populistiske kampanje. Men hans oppslutning på høyresiden i kampen mot Bush var allikevel formidabel. Nesten hver fjerde republikaner stemte på populistene Buchanan i nominasjonsvalgene. Det påfølgende valgoppgjøret mellom Bush og Clinton endte med seier til

Clinton, som i likhet med Buchanan angrep elitene og appellerte direkte til «den glemte middelklassen».

Buchanan stilte igjen i Republikanernes primærvalgkamp i 1996, denne gangen med en enda mer finpusset populistisk agenda. I en kronikk i Arizona Republic i februar 1995 skrev Buchanan: «*Like mye som en kamp mellom partiene, kommer kampen om fremtiden til å bli en kamp internt i partiene, en kamp mellom leiesoldatene til pengemakten*» på den ene siden, og «*populister, patrioter og nasjonalister som ikke vil ha noe av*» elitenes globaliseringspolitikk, på den andre siden. På et valg møte erklærte Buchanan at med ham som president ville det bli slutt på frihandelsavtaler inngått «*for å berike bankfolk på Wall Street*». Han var også den første moderne presidentkandidaten som tok opp innvandring som et nasjonalt problem i USA. Buchanan overrasket igjen i '96 da han vant nominasjonsmøtene i Alaska og Louisiana, kom jevnt med motkandidaten Bob Dole i nominasjonsavstemmingen i Iowa, og vant primærvalget i New Hampshire.

Buchanans siste forsøk kom i 2000, da han kjempet mot Donald Trump om nominasjonen i Reformpartiet. Uten oppmerksomheten fra den interne kampen i et av de største partiene druknet kampanjen i støyen fra slaget mellom George Bush og Al Gore. Men Buchanan hadde like fullt skutt to kraftige varselskudd over baugen på det republikanske partiet. Hadde flere lyttet og lært, kunne historien sett annerledes ut.

«De er alle imot meg» – fenomenet Donald Trump

Trump, som ikke hadde et eneste folkevalgt verv før han ble president i 2017, har lenge hatt høye politiske ambisjoner. Allerede på 1980-tallet knyttet Trump til seg den republikanske politiske konsulent Roger Stone. Med Stones hjelp forsøker Trump i 2000 å bli nominert som presidentkandidaten til Reformpartiet, som var blitt stiftet av sentrumpopulisten Ross Perot noen år tidligere. Trump trekker til slutt sitt kandidatur til fordel for Pat Buchanan. Men Trumps presidentambisjoner fortsetter å vokse. Etter at Mitt Romney taper valget mot Obama i 2012, starter Trump arbeidet for å bli republikanernes presidentkandidat til valget fire år senere. Han snur i abortspørsmålet og går mot selvbestemt abort – i likhet med alle republikanere som skal ha håp om å bli nominert som president – men toner ned saken. Trump beholder sine gamle standpunkt om å verne om Social Security og Medicare, den offentlige helseforsikringsordningen for eldre i USA. Han går også inn for massive offentlige investeringsprosjekter i infrastruktur som veier, broer og flyplasser.

Trump forener disse typiske venstre-side standpunktene (å verne om sosiale goder for middelklassen) med arven fra Buchanan, og bygger en populistisk plattform med appell både hos MAR-velgerne og ytre høyre. Trump krever at USAs allierte skal ta en større del av felles forsvarsutgifter. «La andre ta seg av sine egne interesser, så får vi ta oss av våre,» tordner Trump. Der Buchanan hadde gått imot invasjonen i Kuwait, kritiserer Trump invasjonen i Irak. Trump skryter av Putin og ønsker et tettere forhold til Russland. I likhet med Buchanan går Trump imot den nord-amerikanske frihandelsavtalen NAFTA. «*Vi må slutte å sende jobber ut av landet*» tordner han. Trump tar et oppgjør med ulovlig innvandring og lover – spektakulært – at han skal få Mexico til å betale for byggingen av en mur som ville stanse ulovlig innvandring fra Mexico til USA. For Trump er det «America First!» (Buchanans gamle slagord).

Trump's motstand mot ulovlig innvandring er ikke ny. Da han søkte nominasjonen i Reformpartiet i 2000 skrev Trump: *«Vi må ta vare på våre egne først. Vår politikk overfor folk født utenfor våre grenser må være tydelig: Kom hit i tråd med regelverket, eller forlat oss!»* Trump raljerer i valgkampen 2016 mot innvandrere på en måte ingen annen presidentkandidat har gjort før i USA. Spesielt angriper han meksikanere som han hevder bringer med seg narkotika, kriminalitet og voldtekt. Trumps saftige språkbruk og hans stadige utfall i sosiale medier gir ham muligheten til å dominere nyhetsbildet døgnet rundt. Ingen er i tvil om hva Trump mener, og ingen er i tvil om at han er anti-elite-kandidaten.

Trump fremstiller seg selv som en forsvarer av den usynlige majoriteten, i kamp mot elitene i begge partier. I reklamefilmen *The Establishment* snakker høyre-populisten Trump direkte til velgerne: *«Establishmentet, mediene, særinteressene, lobbyistene, de som gir penger til politikere, de er alle imot meg. Jeg skylder ingen noe som helst! Jeg skylder bare det amerikanske folket å gjøre en god jobb.»* Trumps rådgiver Roger Stone, sier *«Dette valget står ikke mellom det republikanske partiet og det demokratiske partiet. Dette valget står mellom elitene i både det republikanske og demokratiske partiet, som har kjørt landet vårt i grøfta, mot Donald Trump og resten av USA.»* Jo mer elitene i media og partiene kritiserer ham for hans oppførsel, jo bedre for Trump. Dette blir en uvurderlig styrke for ham utover høsten 2016.

Elitene i det republikanske partiet hadde forventet at Jeb Bush (sønn av president George Bush og bror av president George W Bush) skulle gå seirende ut av nominasjonskampen. Da kampen startet lå Jeb høyt på målingene, han hadde samlet støtte fra en rekke sentrale republikanske lederskikkelser og hadde den største krigskassen. Men kraften i den populistiske bølgen drevet frem av frustrasjonen hos MAR-velgerne – som ga Buchanan solide resultater i nominasjonskampen mot George Bush i 1992 – hadde til slutt vokst seg så sterk at den overkjørte establishmentet i partiet, og gjorde slutt på Bush-dynastiets seiersrekke.

Noen synes å tro at det stort sett var lavt betalte arbeidere og arbeidsløse som utgjorde Trumps base i 2016 – altså at han dro nytte av en økonomisk populisme. Det er feil. Hillary Clintons velgere hadde en gjennomsnittsinntekt på 61.000 dollar, mens Trumps velgere hadde en gjennomsnittsinntekt på 72.000 dollar (nærmere 600.000 kroner). Mange av de mest vanskeligstilte befant seg i gruppen afroamerikanere, en velgergruppe Trump tok magre 8 prosent av. Det var altså ikke økonomisk populisme Trump benyttet seg av, det var sosial populisme – opprør mot elitene i media, kultur og politikk. Det betyr selvsagt ikke at økonomisk populisme ikke er viktig – særlig i land som USA der arbeider- og middelklassen over lang tid har opplevd reallønnskutt og tøffere økonomiske tider. Trumps fant imidlertid majoriteten av sine tilhengere blant det republikanske partiets hvite middel- og arbeiderklassevelgere, gruppen som på 1970- og 1980-tallet forlot demokratene og gikk til republikanerne. Trump tok i 2016 et fast grep om disse MAR-velgerne og jobber nå hardt for å beholde dem.

Trump's seier i 2016 og Brexit-avstemmingen samme år var de første sterke signalene på at kraften i populismen nå har nådd en styrke som gjør at populismen vil ha en dominerende rolle i vestlig politikk i lang tid fremover. Og establishmentet i de vestlige demokratiene er ennå ikke mentalt klare til å håndtere denne kraften. Da jeg i diskusjoner med både amerikanske og norske politikere sommeren 2016 argumenterte for at Trump ville vinne dersom Clinton ikke tok hans populistiske styrker på alvor, ble det avfeid som umulig. Det passet ikke inn i de etablerte modellene, det tradisjonelle synet. Trump manglet den gang en sterk kampanjeorganisasjon i viktige stater, Hillary hadde mer penger og større

nettverk. I tillegg var deler av det republikanske partiet imot Trump. En Trump-seier passet rett og slett ikke inn i elitenes modeller og virkelighetsforståelse.

Fremdeles er det mange, også her i hjemme i Norge, som selv etter Trumps og Brexit ikke evner å forstå den enorme politiske kraften i populismens språk i hverdagspolitikken. De tar avstand fra populismen som politisk kraft. Særlig enkelte ledere på venstresiden avfeier populismen som noe nesten umoralsk. De gjør en grov feil. Å ta populismen inn over seg handler om respekt for velgerne, og i dagens politiske virkelighet har det blitt en kjernestrategi å forstå og håndtere populismens kraft.

Venstrepopulisme på fremmarsj

Når ordet populisme brukes i dag, tenker mange automatisk på høyrepopulismen. Det er forståelig, for det er liten tvil om at krefter på høyresiden har vært dyktige i å utnytte den ulmende kulturelle avmaktsfølelsen og den voksende kløften mellom Nær-velgerne og elitene i medier og politikk. Det gjelder både høyrepopulister som favner bredt på den politiske skalaen (som Trump i USA, United Kingdom Independence Party (UKIP) i Storbritannia, og Marine Le Pens Front National i Frankrike) og mer ytterliggående høyrekrefter (som Frihetspartiet i Østerrike, Alternative für Deutschland i Tyskland, SverigeDemokratene i Sverige og Gert Wilders Frihetsparti i Nederland). Her skal vi se nærmere på noen av dem.

Mens Trump har etablert høyrepopulismen som politisk kraft i USA, famler demokratene ennå i blinde. De vet ikke hvordan de skal forholde seg til den nye populismen. De har mistet grepet omdeler av middelklassen (MAR-velgerne) og arbeiderklassen, som Bill Clinton klarte å mobilisere mange av på 1990-tallet. I dag fremstår demokratene mer som et parti for sosiale liberale – i saker som rettigheter for homofile, likestilling mellom kjønn, miljøvern og klima – enn som et parti for amerikanere som sliter med å få endene til å møtes. På grunn av langvarig reallønnsnedgang og tøffere tider for arbeider- og middelklassen er USA mer åpen for økonomisk venstrepopulisme enn de fleste europeiske land. Bernie Sanders har startet en bevegelse i det demokratiske partiet som henvender seg nettopp til de som står nederst på den økonomiske stigen. Han presterte godt i primærvalget mot Hillary Clinton i 2016, takket være en sin venstrevridde økonomiske populisme.

I Europas flerpartisystem er har den økonomiske venstre-populismen også vært på fremmarsj, særlig i de sør-europeiske landene som de siste tolv årene har opplevd flest økonomiske utfordringer. Etter at den karismatiske og frittalende populist Alexis Tsipras ble parlamentarisk leder for det radikale Syriza i 2009 ledet han partiet til makten i Hellas. Finanskrisen sendte sjokkbølger inn i det greske samfunnet. Velgerne var i opprør. Velgergrunnetilaget til det sosialdemokratiske Pasok brøt sammen. Den greske gjeldskrisen var et faktum, og Hellas settes under et formidabelt press fra de største landene i den Europeiske Unionen. De tvang Hellas til kraftige innstramminger og dype kutt i offentlige budsjetter, i et forsøk på å få kontroll over gjeldssituasjonen.

Tsipras svar var en radikal venstre-populistisk plattform, som avviste EUs innstramminger og krevde en mer balansert løsning. Plattformen kalte på en «Europeiske New Deal» der den europeiske investeringsbanken skulle øke offentlige investeringer kraftig, og skisserte en utbygging av den greske velferdsstaten. Ved valget i 2009 hadde Syriza fått knappe 4,6% oppslutning. Men den populistiske motstanden mot EUs kuttpolitikk ga partiet et solid byks frem ved valget i 2012, og ved nyvalget i 2015 oppnådde Syriza imponerende 36% av stemmene og kapret 149 av 300 mandater i parlamentet.

Finanskrisen og et radikalt venstre-populistisk program hadde under Tsipras ledelse løftet partiet fra å være en nærmest ubetydelig radikal venstreallianse til et parti som styrte Hellas med nesten rent flertall, på bare seks år. Tsipras forsøker å presse gjennom en endring i EUs holdning. Men plattformen lot seg ikke gjennomføre. EU forhandlet frem en langt mer krevende løsning med Hellas kreditorer. Allikevel lå det venstre-populistiske Syriza fortsatt på 25% helt til målingene sommeren 2018.

Også blant velgerne i Italia har det populære ønsket om noe helt nytt vokst ut av elitenes kontroll. Beppe Grillos partiet Femstjernerbevegelsen er ikke mer enn fem år gammel, men ble ved valget i mars 2018 Italias største parti. Grillo hevder det populistiske partiet ikke hører hjemme på høyre-venstre-aksen, men plattformen vitner om at partiet har hentet mye inspirasjon fra venstresiden. Partiet krever en total omveltning av det politiske systemet og har som sitt fremste mål å bekjempe korrupsjonen i italiensk politikk.

Femstjernerbevegelsen nominerer sine kandidater ved hjelp av nettavstemninger, og foran seiersvalget i 2018 valgte de kelneren Luigi Di Maio som tidenes yngste statsministerkandidat i Italia, på tross av at han ikke hadde noen politisk erfaring. At elitene i media og de etablerte partiene latterliggjorde Di Maio er en av forklaringene på hvorfor partiet gjorde det så godt. Partiet fikk 32% oppslutning, mens ingen andre parti klarte å komme over 20%.

I likhet med de andre sør-europeiske landene led også befolkning i Spania etter innstramningene i kjølvannet av finanskrisen. Med kutt i offentlige velferdsordninger, problemer med korrupsjon, en ungdomsledighet på 60% og dystre framtidsutsikter tok folket til gatene i protest. Radikale krefter på venstresiden så en mulighet til å omdanne den populistiske protestbølgen til politisk makt, og i 2014 dannet Pablo Iglesias det nye radikale venstreorienterte protestpartiet Podemos som et venstre-populistisk svar på problemene i det spanske samfunnet.

Podemos krever blant annet et oppgjør med elitene i EU, en stans i innstrammingspolitikken, fattigdomsbekjempelse, omfattende offentlige investeringer, og Spanias uttreden av flere internasjonale handelsavtaler. Partiet har også tatt til orde for å innføre såkalt borgerlønn, en grunnlønn som alle borgere har krav på, for å gjenskape verdigheten til de fattigste. Ved parlamentsvalget i 2015 oppnådde Podemos 20% og ved nyvalget året etter 21% av stemmene. Partiet ble dermed på svært kort tid Spanias tredje største parti, bare slått av det konservative høyrepartiet og sosialdemokratene. Iglesias har slitt med å opprettholde den populistiske kraften i bevegelsen, og det gjenstår å se om Podemos kan lykkes med å befeste sin nye posisjon i spansk politikk.

Podemos ga sin helhjertede støtte til Jeremy Corbyn da han stilte til valg som leder for britiske Labour i 2015. Iglesias uttalte at *«Jeremy Corbyn vil gjøre Labour del av et fremvoksende demokratisk og sosialt Europa ... I Podemos deler vi Jeremy Corbyns syn på at et annet Europa ikke bare er mulig, men det er nødvendig ... Et annet Arbeiderparti, som vender tilbake til sin opprinnelse som representant for de populære klassene, vil være svært viktig.»*

Etter seieren i ledervalget har Corbyn beveget Labour langt ut på venstresiden. Corbyns Labour har blitt langt mer populistisk i de økonomiske skillesakene, og men i de sosiale skillesakene er de grundig sementert blant Global-velgerne. Corbyn har lykkes godt med å mobilisere venstresiden blant Global-velgerne, men han har fremdeles en utfordring med å nå frem hos venstresiden blant Nær-velgerne. Det er liten tvil om at Corbyn spiller langt mer på populistiske strømninger enn mange av Labours europeiske søsterparti, men han sliter med å nå Nær-velgerne som Labour har mistet. Ved

parlamentsvalget i 2017 ga det fortsatt konservativt styre i Storbritannia, selv om Labour gikk frem og oppnådde 40% oppslutning mot de konservatives 42%. Og Labour ser ut til å tape valget også i 2019 – fordi de på tross av økonomisk populisme avviser kulturell populisme. Dermed klarer ikke Corbyn å appellere til Nær-velgerne som i dag er på vippen i britisk politikk.

Når de gamle etablerte partiene ikke tar inn over seg populismens nye rolle og virkelighetsforståelse, er det bare et spørsmål om tid før andre krefter fyller vakuemet. I land etter land vokser det i disse dager frem en ny allianse mellom den gamle høyresiden og de nye høyrepopulistiske kreftene. I Østerrike var det akkurat det som skjedde.

Høyrepopulisme mot venstrepopulisme i Østerrike

I 2008 danner det sosialdemokratiske partiet (SPÖ) og det moderate høyrepartiet (ÖVP) i Østerrike sin første koalisjonsregjering sammen, med sosialdemokraten Werner Faymann som kansler. Etter valget i 2013 får koalisjonen fornyet mandat av velgerne. Men lenger sør i verden skjer det ting som skal få store konsekvenser både for europeisk og østerisk politikk. Stadig flere flyktninger fra Midtøsten, Afrika, Balkan og andre deler av verden krysser grensene til Europa. I 2013 kommer i det hundre tusen, i 2014 nesten tre hundre tusen og i 2015 nesten åtte hundre tusen flyktninger til de europeiske landene.

Kansler Faymann følger samme linje som Angela Merkel i Tyskland og ønsker dem velkommen. Han nekter i starten å sette noen øvre grense for hvor mange flyktninger Østerrike skal ta imot. Store velgergrupper reagerer spontant og kraftfullt mot det de oppfatter som Faymanns «åpne grenser». Misnøyen vokser og vokser, og rokker til slutt grunnvollene til det etablerte politiske systemet. Faymann tvinges til å snu. Men snuoperasjonen er for lite, for sent – langt ifra nok til å dempe den voksende misnøyen i befolkningen. En mengde velgere som tidligere har tilhørt det sosialdemokratiske partiet strømmet sammen med andre sentrumsvelgere til det østeriske Frihetspartiet (FPÖ), som ledes av Norbert Hofer. Hofer og hans parti dobler oppslutningen i de regionale valgene i september 2015. Frihetspartiet får 30,4 prosent og blir det nest største partiet, mens Faymanns skadeskutte sosialdemokrater sitter igjen med fattige 18,4 prosent.

I første runde av presidenvalet i april 2016 får sosialdemokratenes kandidat bare 11,3 prosent, og regjeringspartneren ÖVPs kandidat bare 11,1 prosent av stemmene. Begge de to partiene, som siden andre verdenskrig har dominert østerisk politikk, ryker nå ut av kampen om presidentvervet. De er satt ettertrykkelig på sidelinjen. Selv sammenlagt har de fått færre stemmer enn Frihetspartiets Hofer. Det fører til opprør internt i det sosialdemokratiske partiet og Faymann må trekke seg som kansler.

Frihetspartiets Norbert Hofer ser nå ut til å kunne seile opp som Vest-Europas første president fra ytre høyre – siden andre verdenskrig. Europa holder pusten. Hofers høyre-populistiske kampanje retter skytset mot de politiske og økonomiske elitene. Men Hofers motkandidat, Alexander Van der Bellen, kommer ikke fra et av de store partiene. Selv om han har fortid som leder av de Grønne, stiller han nå som partiuavhengig kandidat. Det gjør at Hofers konstante angrep på eliten ikke rammer Van der Bellen i like stor grad.

Både Hofer og Van der Bellen bygger sine populistiske valgkamper på nasjonal selvfølelse. Mens Hofer driver en valgkamp bygd på nasjonal frykt, spesielt frykt for innvandring og muslimsk kultur, driver Van der Bellen en valgkamp bygd på nasjonalt samhold og stolthet. Van der Bellen gjør seg til en talsmann for Østerrikes tradisjoner og nasjonal patriotisme. Hofers møter dermed en ny type nasjonalistisk venstre-populisme, og Frihetspartiet mister noe av momentet gjennom andre valgomgang. Alexander Van der Bellen kaprer nok Nær-velgere til å vinne med 54 prosent oppslutning. Han slår Hofer på målstreken, med et budskap bygget på nasjonale verdier og tradisjoner.

Hofer vinner landsbygda og arbeiderklassen – i enkelte valgkretser har Hofer opp mot 90 prosent oppslutning i arbeiderklassen, han tar mange av Nær-velgerne, spesielt de som er mest redde for at innvandringen skal føre til store endringer i Østerrike. Van der Bellen vinner ni av ti storbyer, han tar de aller fleste Global-velgerne. Det som avgjør til slutt, det som svinger valget i Van der Bellens favør, er hans budskap om viktigheten av familien, bygda og nasjonen – og hans advarsler mot nasjonal splittelse. Dette gir han en tilstrekkelig andel av Nær-velgerne til å vinne over Hofer i siste valgomgang.

Hva hadde skjedd dersom Hofers motkandidat ikke hadde vært en venstre-populist, men en tradisjonell kandidat fra ett av de store partiene som velgerne forbinder med eliten? Det er all grunn til å tro at en slik kandidat ikke ville ha klart å erobre en stor nok andel av Nær-velgerne til å slå Hofer. Det måtte altså en venstre-populist til for å slå høyre-populisten Hofer.

Det ene av de to gamle tradisjonelle partiene, høyrepartiet ÖVP, tar inn over seg det som har skjedd. De forstår at de må endre seg om de ikke skal gå til grunne. Ved parlamentsvalget i oktober 2017 har ÖVPs unge karismatiske leder Sebastian Kurz beveget partiet i en mer høyrepopulistisk retning, med en strengere innvandringspolitikk og et sterkere fokus på nasjonale verdier. ÖVP øker sin oppslutning til 32 prosent. Også Frihetspartiet gjør et godt valg med 26 prosent oppslutning. Ingen på venstresiden har forstått at de må utvikle en egen populistisk kraft til å møte høyre-populismen, slik Van der Bellen gjorde i 2016.

Allerede dagen etter valget inviterer Kurz Frihetspartiet inn i regjeringssamarbeid. I desember 2017 blir det klart at Frihetspartiet får både utenriks-, innenriks- og forsvarsministeren i den nye regjeringen. For første gang siden andre verdenskrig har et Vesteupeisk land fått et ytre-høyre-parti i regjering.

En av de første til å gratulere Østerrike er Frankrikes Marine Le Pen, som mener at dette er «*meget gode nyheter for Europa*».

I folkets navn! – Marine Le Pens populisme i Frankrike

Det er en kald og mørk november-natt i Paris, klokken er kvart på fire. Det er stille inne i leiligheten og i den rolige boligveggen utenfor. På soverommet sitt ligger den åtte år gamle jenta og sover. Da eksploderer bomben. Året er 1976 og når røyken har lagt seg avdekkes de enorme skadene. Eksplosjonen har kastet en liten baby ut av bygningen, men barnet ble fanget av grenene i et tre og overlevde mirakuløst. Det er støv og rester av glass, tre og betong over alt. Boligkvartalet er fullstendig ødelagt, mange beboere er skadd.

Den åtte år gamle jenta ser seg forvirret omkring på soverommet sitt. Hun er omgitt av en slagmark, og er fullstendig fortumlet etter eksplosjonen. Men hun lever og er uskadd. Søsteren hennes har ikke

vært like heldig. Hun har mistet hørselen og vil være døv på ett øre resten av livet. Bomben var ment å ta livet av hele familien, først og fremst faren Jean-Marie Le Pen, som er partileder for det høyreekstreme partiet Front National som han hadde grunnlagt fire år tidligere. Den åtte år gamle jenta er Marine Le Pen, og hun har sagt at *«fra det øyeblikket jeg våknet, var jeg ikke lenger en liten jente»*. For henne var dette introduksjonen til en verden av kaos, *«en verden uten medlidenhet»*, som hun den dag i dag har et desperat behov for å få kontroll over.

40 år senere står Marine Le Pen på scenen foran hundrevis av entusiastiske tilhørere, som Front Nationals presidentkandidat i 2017. Hun blir presentert som redningskvinnen for fransk kultur, det franske språket og det franske folket. Hun går til valg på slagordet 'I folkets navn!' Marine Le Pens versjon av Front National er nå et populistisk, nasjonalistisk parti, et godt stykke unna det høyreekstreme anti-semittiske partiet som hennes far grunnla.

Marine Le Pen har ikke fått jobben som partileder servert på et sølvfat, hun har jobbet seg opp. I 1998 blir hun valgt som regionråd i Nord-Pas-de-Calais. Regionen er preget av nedslitt fransk kullindustri, og sliter med fraflytting og dårlig økonomi. Hennes arbeid med å hjelpe arbeidsløse og den nedre delen av middelklassen - fanget i en region preget av motgang, frustrasjon og avmaktfølelse - gir Marine et annet politisk utgangspunkt enn faren. Der han mottar mye pengestøtte fra rike rasister og fremstår som talsmann for antisemitter og fascister, søker hun å være talskvinnen for Nær-velgere som vil verne om det gamle, det kjente, det nære, og som er trenger en leder som kan stå mot elitene.

Marine går gradene i partiet inntil hun velges som partiets nye leder i 2011, med det uttalte målet at Front National ikke bare skal være et parti på ytterste høyre, men samle større velgergrupper under sin fane. Hun gir partiet en grundig ansiktsløftning, kaster ut de mest rasistiske elementene, tar partiet fra å være motstander til å bli tilhenger av homofiles rettigheter, endrer partiets tidligere motstand mot abort, og snur partiet i synet på dødsstraff.

Nå fronter partiet en lang rekke politiske standpunkt som forbindes med venstresiden. Le Pen ønsker en stor velferdsstat og statlig eierskap av infrastruktur og viktige industribedrifter (*«for å berge arbeidsplasser»*), hun vil øke pengebruken til sosiale velferdsgoder, hun vil senke pensjonsalderen, og hun vil innføre syv-timers arbeidsdag. Front National har samtidig standpunkt hentet fra hyresiden, som krav om en folkeavstemming om Frankrikes medlemskap i EU, omfattende skatteutt og en svært streng innvandrings- og integreringspolitikk.

Marine Le Pen vil reformere Front Nasjonal og endre det til et populistisk parti med bred appell. Og folk forstår at hun mener alvor når hun til og med kaster partiets grunnlegger – sin egen far – ut av partiet i 2015. Jean-Marie Le Pen er ærespresident i partiet, en stilling som gir ham flere økonomiske fordeler. Men de som trodde han, etter at han gikk av, ville holde kjeft og la sin datter styre partiet uten innblanding, tok kraftig feil. Han fortsatte sine anti-semittiske og høyreekstreme utfall. Marines arbeid med å kvitte seg med stemplet som høyre-ekstrem kunne ikke lykkes så lenge han fortsatte.

I et intervju med TV-kanalen BFMTV våren 2015 sier Jean-Marie at han «absolutt ikke» angrep på å ha kalt gasskamrene som tok livet av millioner av jøder under andre verdenskrig for «en detalj i historien». Senere den våren trykker avisen Rivarol et intervju med ham der han kommenterer marskalk Philip Pétain. Pétain styrte under andre verdenskrig halve Frankrike i tett samarbeid med nazistene, og sendte politiske motstandere og jøder i døden. Etter krigen ble han dømt for landsforræderi. Men

Jean-Marie mener marskalken slett ikke var en forræder, og sier at de som beundrer Pétain er hjertelig velkommen i Front National.

Hans datter fråder nå av sinne. Men den gamle krigeren Jean-Marie har ikke tenkt å holde kjeft, ikke en gang for å hjelpe sin egen datter. Han utbasunerer: «*Det er bare en måte å bli kvitt Le Pen på. Det er å sette en kule i pannen hans.*» Marine og partiledelsen bestemmer seg derfor for å suspendere Jean-Marie fra stillingen som ærespresident i partiet. Jean-Marie klager beslutningen inn for retten og får medhold. Derfor beslutter Marine å heller ekskludere ham helt fra partiet. Budskapet hennes har endelig nådd velgerne: Under henne vil Front National være et annet parti enn tidligere. Hun har til og med ofret sin far for å fornye partiet.

Marine Le Pen går nå konsekvent etter Nær-velgere som er frustrerte over elitene – uansett hvor i det politiske spekteret de befinner seg. Hun tiltrekker seg velgere fra både høyre- og venstresiden. I første runde i presidentvalget i 2017 får Marine Le Pen 21 prosent av stemmene, mens hovedmotstander Emmanuel Macron fra sentrumspartiet En Marche får 24 prosent, François Fillon fra det konservative høyrepartiet 20 prosent og Jean-Luc Mélenchon fra det sosialistiske venstrepartiet 20 prosent. Dermed går Le Pen og Macron videre til andre runde.

Nå oppfordrer så og si alle de andre partiene sine velgere om å stemme på Macron. Men Marine Le Pen gjør allikevel et svært godt valg, og øker sin andel av stemmene fra 21 til 34 prosent. Noen tolker valgresultatet som et slags nederlag for populismen, men det er åpenbart motsatt: Til tross for Front Nasjonals grumsete fortid, til tross for advarsler fra hele det øvrige politiske landskapet, fra næringstopper og fra elitene i mediene, stemmer altså *mer enn hver tredje franske velger* på det populistiske alternativet. Man bør heller ikke glemme at Macron leder et nytt parti og går til valg på et – for Frankrike – utradisjonelt program. Han har altså troverdighet som en kraft for fornyelse og endring og konkurrerer dermed mot Le Pen på hennes banehalvdel. Hva hadde valgfallet blitt dersom en mer tradisjonell kandidat fra et av de «gamle partiene» hadde vært Marine Le Pens motkandidat? Marine Le Pens brede støtte viser den potensielt banebrytende kraften som finnes i den anti-elitistiske populismen også i Frankrike, et land med lange hierarkiske tradisjoner.

Du har like mye karisma som ei fuktig skurefille – UKIP og Brexit

Den svarte taxien glir sakte frem gjennom mørke gater på østkanten av London. Det er en tidlig junimorgen i 2016, jeg er på vei tilbake til hotellet etter Åge Aleksandersens historiske konsert i Royal Albert Hall. Men den middelaldrende taxisjåføren er ikke interessert i hvor jeg har vært. Han er fly forbanna. I sentrum for vreden står statsminister David Cameron, det konservative partiet og det britiske Arbeiderpartiet – kort sagt alle som har hatt makten i Storbritannia de siste tjue årene. «*De har sviktet oss. De har sviktet oss alle!*» sier han harmdirrende mens han klemmer så hardt rundt rattet at knokene blir hvite. Ordene spyttes ut. «*De har sviktet oss vanlige arbeidsfolk. De aner ikke hvordan vi har det, de bryr seg ikke om hva vi mener. Vi jobber hardt, men pengene brukes bare på innvandrere eller sendes til EU og Øst-Europa. Jobbene våre forsvinner til utlandet. Ingenting er som før. De driter i oss, folk på toppen. Men nå er det slutt. Vi skal gi Cameron og resten av gjengen en på tygga.*»

Noen dager senere parkerer han taxien utenfor stemmelokalet, stiller seg i kø for å stemme og blir en av de mer enn 17 millioner velgere som utgjøre flertallet for Brexit. Og han har rett i èn ting: Med 52

prosent av stemmene blir det både slutten på Storbritannias EU-medlemskap og et dramatisk nederlag for statsminister David Cameron. Cameron går av som statsminister og partileder. Og Brexit kaster Storbritannia inn i et årelangt politisk kaos. Brexit er historien om et nytt parti og en håndfull populistiske ledere med Nigel Farage i spissen, som bruker kraften i misnøyen med elitene til å endre Storbritannias og Europas fremtid.

Nigel Farage ble født i Kent sørøst i England i 1964. Faren var aksjemegler, alkoholiker og forlot familien da Nigel var bare fem år gammel. Farage gikk på privatskolen Dulwich College og valgte å ikke ta universitetsutdannelse. I stedet startet han som megler på metallbørsen i London. Farage meldte seg inn i det konservative partiet allerede som skolegutt, men da John Major signerte Maastricht-traktaten i 1992 hadde Farage fått nok av det konservative partiet og meldte seg ut.

I september 1993 er Farage med og danner The United Kingdom Independence Party (UKIP), på et møte på London School of Economics. Partiets første mål er å stille kandidater som er motstandere av Maastricht-traktaten ved valget. Storbritannias valgsystem med en-manns-kretser, der bare partiet med flest stemmer blir representert, gjør at partiets første folkevalgte kommer i valgene til EU-parlamentet, som har proporsjonal representasjon. I 1999 blir Farage valgt inn i EU-parlamentet, og han gjenvelges i 2004, 2009 og 2014.

UKIP plasserer seg til høyre for det konservative partiet, som et radikalt populistisk høyreparti bygget på motstanden mot elitenes politikk; motstand mot et tettere og mer integrert Europa, og motstand mot innvandring – spesielt muslimsk innvandring. UKIP har som hovedformål å melde Storbritannia ut av den Europeiske Union.

UKIPs populisme retter skytset mot de politiske elitene og begynner å omtale sine tilhengere som «Folkets Arme». UKIPs leder Farage påpeker gang på gang at velgerne på den britiske øya ikke en gang vet hvem som styrer over dem fra Brüssel, og hva slags legitimitet har de da til å bestemme over Storbritannia? Farage er en mester i å banke inn retorikken sin. I Europaparlamentet tordner Farage mot presidenten for Det europeiske råd, Herman Van Rompuy: *«Du har like mye karisma som ei fuktig skurefille! Du har fremtoningen til en dårlig betalt bankfunksjonær... Hvem er du? Jeg har aldri hørt om deg. Ingen i Europa har noensinne hørt om deg!»*

Ut over 2000-tallet blir UKIP stadig mer synlig i det politiske landskapet. Selv om partiet ikke klarer å kapre representanter i de britiske en-manns-kretsene, spiser de av oppslutningen til både det britiske Arbeiderpartiet og de Konservative og har dermed en betydelig påvirkning på valgfallet i mange kretser. UKIPs mange gode valgresultat preger i stadig større grad den politiske debatten i Storbritannia. Samtidig endrer bevegelsen seg. De legger vekk flere av de mer ytterliggående standpunktene sine og fokuserer på folks hverdagsutfordringer.

På grunn av innvandrings-motstanden og Farages personlighet så mange på UKIP som et rent høyrepopulistisk parti. Men en gjennomgang av UKIPs program fra 2018 viser hvorfor partiet var attraktivt også for Nær-velgere fra venstresiden. UKIP ville blant annet:

- Bevilge 100 milliarder kroner mer til det offentlige helsevesenet
- Stanse kutt i folks pensjoner
- Fjerne egenandeler i utdanningssystemet
- Fjerne nasjonale prøver for de minste skolebarna

- Investere 4 milliarder hvert år i forskning på og behandling av demens
- Forby ansiktsdekkende hodeplagg
- Gi fem dager ekstra betalt ferie til pårørende som yter omsorg hjemme
- Slå ring om minstelønnen og styrke kontrollen av arbeidsgivere

Jeg har sett flere av disse sakene som paroler i norske 1.mai-tog. Ukip har selv sagt også en lang rekke standpunkt som hører hjemme på høyresiden, først og fremst skattekutt for middelklassen og en ekstremt restriktiv innvandringspolitikk. Men partiet forsøker å favne så mange av Nær-velgerne som mulig.

For Farage og UKIP er den Europeiske Unionen den største trusselen mot Storbritannias selvstyre og uavhengighet: *«Jeg tror at det å forlate Unionen [EU] og kreve tilbake vår egen skjebne vil skape den mest spennende muligheten for nasjonal fornyelse i vår levetid,»* sier Farage i 2013. Kampen mot åpne grenser og innvandring er UKIPs tydeligste sak overfor velgerne, og samme år offentliggjør NatCen en meningsmåling der hele 69 prosent av eldre britiske velgere svarer at innvandringen til Storbritannia bør reduseres kraftig. Dette er Nær-velgere fra både høyre- og venstresiden som frykter den raske forandringen og usikkerheten som følger med globaliseringen.

De konservatives leder David Cameron, som har styrt Storbritannia som statsminister siden 2010, slet på dette tidspunktet med sterke anti-EU-krefter, også internt i sitt eget parti. I en rekke valgkretser var UKIP en reell trussel, som kan trekke nok velgere vekk fra det Konservative partiet til å koste dem mange plasser i Underhuset, og i verste fall regjeringsmakten. For å hindre velgerflukt til UKIP og holde partiet sitt samlet lover Cameron i 2013 at det skal avholdes en folkeavstemming om Storbritannias EU-medlemskap etter neste valg, dersom de konservative gjenvelges i 2015. Han er overbevist om at flertallet aldri vil gå inn for å melde Storbritannia ut av unionen. Det er et løfte han vil komme til å angre på.

Cameron og de konservative gjenvelges med god margin i 2015. Nå må Cameron holde løftet sitt, og han setter 23.juni 2016 som dato for folkeavstemmingen. Han vet at både det Konservative partiet og det britiske Arbeiderpartiet vil anbefale fortsatt britisk EU-medlemskap. Statsministeren føler seg derfor trygg på utfallet av folkeavstemmingen. Men han har undervurdert kraften i populismen. Nigel Farage setter umiddelbart tonen som skal komme til å prege debatten, når han gjør avstemmingen til et valg mellom folket og elitene: *«Det er etablissementet, det er de rike, det er de multi-nasjonale selskapene, det er de store bankene som ønsker å forbli EU-medlemmer. Mot dem står folket!»*

Også EU-motstanderne i de konservatives rekker reiser seg for å sloss. Den folkelige og populære tidligere borgermesteren i London Boris Johnson blir sammen med Farage hovedtalsmenn for Leave-bevegelsen som kjemper for britisk utmeldelse av den Europeiske Unionen. I en stor tv-sendt tale erklærer Johnson at dagen for avstemmingen kan bli *«Storbritannias Uavhengighetsdag»*.

Mot disse populistene står så og si hele den britiske eliten, samlet for fortsatt britisk EU-medlemskap. Men de som venter på at tilhengerne skal komme på banen og bruke populismens språk i kampen for fortsatt britisk EU-medlemskap venter forgjeves. Ledelsen i de største partiene driver en forutsigbar kampanje for fortsatt medlemskap, med trusler om at folket må gjøre som lederne sier ellers kan det gå ille. De som argumenterer for fortsatt medlemskap gjør det med nesten utelukkende økonomiske argument. Leave-bevegelsen appellerer heller til sosiale saker og til følelser. Elitene klarer ikke å stå imot den populistiske bølgen som nå slår inn over dem. Nær-velgerne har følt seg oversett for lenge.

Den 23.juni 2016 sender britene landet sitt hodestups ut av den Europeiske Union, etter 43 års medlemskap. Etter Brexit-avstemmingen går Farage av som leder, og med sitt viktigste mål oppnådd mister UKIP den brede oppslutningen i folket. Ved valget i 2017 raser de ned til 1,8% oppslutning.

Fordi elitene i mediene, næringsliv, kultur og politikk alle er den del av den samme kulturen, kommer Brexit-resultatet som en stor overraskelse. Akkurat slik mange lar seg overraske når Trump vinner presidentvalget noen måneder senere. «Global-eliten» skjøv fra seg Nær-velgerne. De overså kraften i populismen og tapte.

I skrivende stund står Storbritannia midt i en politisk krise. Boris Johnson har blitt statsminister, med et program som bare har ett mål: Å få Storbritannia så raskt ut av EU som overhodet mulig, også uten en avtale som regulerer fremtidig handel og samarbeid. Resultatet av at de etablerte partiene ikke forstod og ikke utnyttet populismens kraft før det var for sent.

Å konkurrere om de populistiske stemmene

De etablerte politiske partiene, spesielt på venstresiden, har noe viktig å lære fra fremgangen de populistiske bevegelsene i USA og Europa har opplevd de siste årene: Man må slutte å tro at den tradisjonelle måten å drive politikk på alene er nok til å motstå populismens kraft. Begrepet «populisme» brukes av enkelte som om det er synonymt med høyrepopulisme. Det er farlig og fordummende, fordi det stenger venstresiden ut fra kampen om velgere som pleide å tilhøre venstresiden og som er mange nok til å kunne vippe flertallet. Populisme er jo egentlig en kommunikasjonsform og et fokus på velgergrupper som ikke føler seg representert av elitene. Det burde ha vært kjent farvann for venstresiden, men mange synes i dag å ha glemt sitt opphav.

De fleste politiske journalister og kommentatorer, næringslivsledere og aktive i de politiske partiene – spesielt de som er en del av den politiske hverdagen i hovedstaden – hører til blant Global-velgerne. Det er folk som gjør det godt i utdanningssystemet, som ofte har flyttet vekk fra hjemstedet sitt. De bygger sin identitet rundt politisk eller økonomisk status, og måler andre på en skala av politisk korrekthet. De er komfortable i møtet med nye impulser, andre kulturer og globaliserings krav om stadige endringer. De vektlegger selvstendighet, mobilitet og originalitet, mer enn gruppeidentitet, tradisjoner og nasjonal identitet. Ikke bare hører de selv til Global-gruppen, de omgås stort sett med andre fra samme gruppe, og er dens fremste representanter. Det fører til at elitene ikke bare mangler forståelse for Nær-velgernes virkelighetsoppfatning, de ser ofte ned på den.

Slikt skaper selvsagt motreaksjoner. Det er både underholdende og aldri så lite skremmende å registrere den moralske indignasjonen hos elitene når noen har beveget seg på utsiden av det de har definert som politisk korrekt. Da står medieelitene og de politiske elitene side ved side i sin fordømmelse av de annerledes tenkende. Det «politisk korrekte» symboliserer for mange nordmenn nedlatenheten hos elitene når de beskriver en gruppe som er annerledes enn dem selv. Det gir grobunn til mistro, frustrasjon og avmaktsfølelse hos Nær-velgere.

Et tydelig tegn på dette er statusen til våre folkevalgte. Tidligere var det å ha et sentralt politisk verv noe som stort sett ga stor anerkjennelse. I dag har dette forandret seg. Å være en del av den politiske eliten er ikke lenger det hedersmerket det pleide å være. I boken Politikk og makt slås det nå fast at

«Svært mange mangler tillit til politikerne, og under 20 prosent sier de har tillit til partiene. ... Over 70 prosent av befolkningen er helt eller delvis enig i påstanden om at de folkevalgte ikke bryr seg om hva vanlige folk tror og mener.» Over 70 prosent av folket mener at lederne våre ikke bryr seg om hva vanlige folk tror og mener! Dette burde være det store samtaleemnet i de etablerte politiske partiene. Men det er det ikke.

Mange av de frustrerte velgerne vil ha trygghet fra store endringer. De vil bevare det nære, forutsigbarheten og tryggheten de vokste opp med, det yrkeslivet de kjenner. Mange av disse velgerne soknet tidligere naturlig til Arbeiderpartiet. Nå sliter de med å kjenne seg igjen i enkeltsaker og i kommunikasjonsformen. Aps nåværende ledelse, med Jonas Gahr Støre og Hadia Tadjik i spissen, betraktes som en del av eliten. Det er en grunn til at høyresiden elsker å minne om at Støre har gått på eliteuniversitet i Frankrike, kommer fra Oslo Vest, har en formue og går birken – samtidig som Erna Solberg stiller barfot opp på et slitt linoleumgulv hjemme i Bergen når avisfotografene kommer på besøk. Det er kanskje et urettferdig bilde, men det fører til at mange gamle Ap-velgere sliter med å føle seg hjemme i dagens Ap. Slik er det over hele Europa. Mange velgere fra arbeider- og middelklassen som tidligere så på de sosialdemokratiske partiene som representanter for deres interesser, har ikke lenger samme oppfatning.

Dette utgangspunktet kan forandres, om man er villige til å ta grep. Dyktige politikere kan vise at de ikke bare lytter, men at de forstår – ved å omfavne mer av virkelighetsbeskrivelsen som ligger utenfor elitens politiske korrekthet. Det betyr også å våge å legge langt mindre vekt på presset fra elitene i mediene, det vi på folkemunne kaller «kommentariatet», som i dag utøver for stor makt over de politiske elitene. Mange mennesker med makt i politikk, media og næringsliv opplever det som urettferdig og uforståelig at grupper stempler dem som en del av elitene. Når man bruker dagene sine i fellesskapets tjeneste, skaper arbeidsplasser eller driver journalistikk, føler man seg kanskje ikke som en del av en elite. Men elitene defineres av den som betrakter, ikke av den som betraktes.

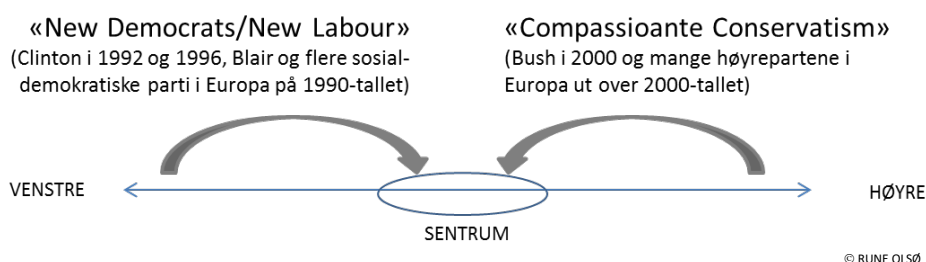
Til syvende og sist handler det om å ta folket – *hele folket* – på alvor. Det er ikke vanskelig å få forstå frustrasjonen hos Nær-velgere over arrogansen elitene utviser. Elitene i medier og politikk fant det for eksempel uforståelig at velgere i områder av Storbritannia som mottok stor økonomisk støtte fra EU stemte for Brexit, eller at trygdede nordmenn stemmer på Frp som kutter i trygdeordningene. Disse Nær-velgerne blir – fordi de ikke stemmer i tråd med sin egen økonomiske interesse – fremstilt som ignoranter. Men når velstående Global-velgere stemmer for økte skatter for de rikeste – også i utakt med sin egen økonomiske interesse – fremstilles det som beundringsverdig. Man skal være rimelig politisk tonedøv ikke å forstå at denne arroganse oppleves frustrerende og skaper motmakt. Ingen liker å bli sett ned på!

De nye alliansene på høyresiden

På 1990- og starten på 2000-tallet var det mange parti som vant valg på å vinne velgere som befant seg i sentrum av den gamle høyre-venstre-aksen. Dette er velgere som i langt større grad lot seg bevege av sosiale skillesaker enn av venstresidens gamle økonomiske skillesaker. New Democrats i USA (Bill Clinton 1992-2000) og New Labour i Storbritannia (1997-2010) beveget seg altså inn mot sentrum for skape flertall. Bush, Moderaterna i Sverige og det konservative partiet i Storbritannia og

beveget seg på samme måte fra høyre og inn mot sentrum for å vinne sine flertall, under merkelappen «Compassionate Conservatism».

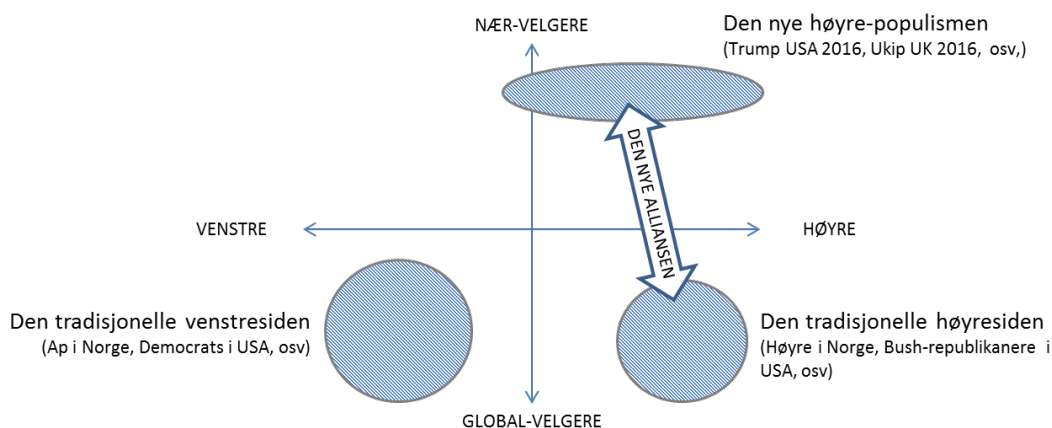
FIGUR 1: Utvide egen velgerbase ved å utfordre kjernevelgere og bevege seg inn mot sentrum på 1990- og 2000-tallet

Det siste tiåret har dette endret seg, og populismens sterke vekst har kommet i kjølvannet av denne endringen. Flertall mellom blokkene sikres ikke lenger i sentrum av den gamle høyre-venstre-aksen, men på den nye konfliktlinjen som går mellom Nær-velgerne og Global-velgerne. Nye høyre-populistiske parti står nesten uten konkurranse i kampen om Nær-velgerne, og har derfor mobilisert mange velgere i dette segmentet. Dette gir den nye alliansen mellom de tradisjonelle høyrepartiene og de mer populistiske høyrepartiene en solid posisjon.

Her hjemme styrer Høyre og Fremskrittspartiet landet sammen. Fremskrittspartiets regjeringsmakt nå også velsignet av Venstre og KrF, som har valgt å slutte seg til den nye politiske alliansen mellom den konservative høyresiden og høyrepopulistene. Fremskrittspartiet rendyrker riktig nok ikke sin populistiske side like sterkt i dag som da Carl I. Hagen var partileder, men frir fortsatt etter Nær-velgere på høyresiden gjennom sin kritiske holdning til innvandring, skatter og avgifter.

FIGUR 2: Den nye høyre-populismen har adoptert flere populære venstreside-saker, men beveget seg mot Nær-velgerne. Tar makt i allianse med det tradisjonelle høyre

Vi finner den nye alliansen i flere og flere land, blant annet i Østerrike mellom de konservative og Frihetspartiet; i Danmark der Dansk Folkeparti er aktivt støtteparti for den konservative Venstre-regjeringen; i Finland der Sannfinnene går mellom å sitte i regjering og være støtteparti; i USA mellom den tradisjonelle næringslivsdelen av det Republikanske partiet og den nye populistiske bevegelsen ledet av Donald Trump. De nye alliansene mellom det tradisjonelle høyre og de nye høyrepopulistene var en gang nesten utenkelige, men har nå blitt en befestet del av det politiske landskapet.

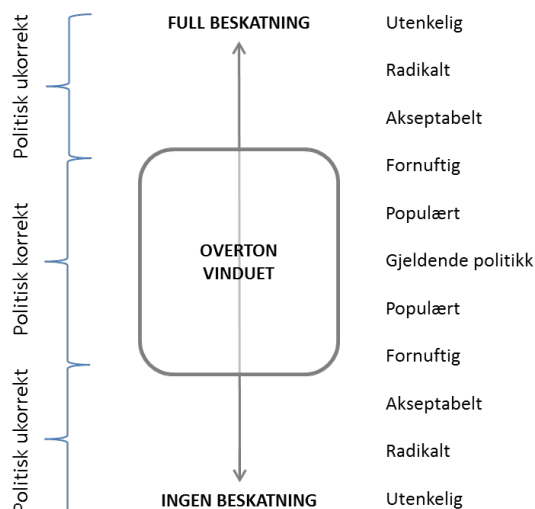
Nesten uansett hvor sterk venstresiden måtte bli blant Global-velgerne, står man svakt i konkurransen om flertallet i folket, i møtet med de nye høyre-side-alliansene. Velgertyngden på venstresiden er ikke lenger til stede for å skape flertall uten Nær-velgerne. Løsningen ligger i dagen: De store folkepartiene på venstresiden må utvide nedslagsfeltet sitt til å omfatte en større del av disse velgerne. En av tre ting kan skje: Sentrum-venstre-partiene kan bli mer populistiske i sin kommunikasjon og fremtreden og tiltrekke seg nok Nær-velgere til å sikre flertall. Eller, det kan vokse frem nye populistiske venstreparti. Eller, sentrum-venstre gjør ingenting og fortsetter å tape politisk terreng til de nye alliansene på høyresiden.

Bryt ut av den politiske korrektheten

På midten av 1990-tallet beskrev Joseph Overton fra Mackinac Center for Public Policy det såkalte Overton vinduet. Vi kan bruke det til å skille hva samfunnseliten tenker på som politisk korrekte ideer og kommunikasjon, fra det politisk ukorrekte. I et gitt politikkområde, for eksempel i justispolitikken, vil bare et relativt smalt utvalg av mulige standpunkt og kommunikasjon bli vurdert som politisk korrekte. Dette "vinduet" av politisk akseptable alternativer defineres av hva politikere tror de kan støtte uten å miste vesentlig makt og innflytelse. Når vinduet beveger seg eller utvides, kan et standpunkt eller en måte å kommunisere på bli mer eller mindre politisk korrekt.

Dersom vi bruker Overton-vinduet til å identifisere hvilke standpunkt og kommunikasjonsformer som aksepteres som politisk korrekte av elitene i politikk og media. Vinduet beskriver grensene man må holde seg innenfor dersom man skal få makt, innflytelse og status i dagens politiske virkelighet. Ideer, saker og kommunikasjon som er innenfor aksepteres, uavhengig av politisk farge. Her har gjennomsnittspolitikeren en god sjanse til å få gjennomslag, til å få makt og administrere et lite handlingsrom. Derimot vil ideer, saker og kommunikasjon som oppleves utenfor grensen stemples som urealistiske eller for radikale, og føre til kritikk eller usynliggjøring.

FIGUR 3: Overton vinduet i skattepolitikken for de mest velstående

I figur 3 ser vi Overton vinduet brukt på spørsmålet om beskatning av de velstående. Modellen kan på samme måte brukes til å beskrive de fleste skillesaker. Du kan for eksempel skifte ut «full beskatning <—> ingen beskatning» med skillelinjen «full privatisering <—> kun offentlig eierskap», eller «ren frihandel <—> handelskrig og stengte grenser».

At elitene i medier og politikk har definert handlingsvinduet, betyr ikke at de alle velgere nødvendigvis befinner seg innenfor. Tvert imot varierer det hvor samstemt vinduet er med velgerne. Når standpunktet i en sak forandrer seg og velgerne setter stemmemakt bak saken, vil eliten sakte komme etter og vinduet vil etter hvert forflytte seg. Sosiale medier sørger for at slike endringer skjer raskere nå enn tidligere. Så lenge nyhetsspredning krevde store investeringer i trykkpresse, tv- og radio-stasjoner, hadde den økonomiske eliten og statselitene monopol på informasjonsutvekslingen. De hadde stort sett alt å tjene på politisk stabilitet og dekingen bar preg av det. Når sosiale medier nå tar over mer og mer av nyhetsutvelgelsen og informasjonsspredningen vil påvirkningen skje raskere og uten det samme filteret som establishmentet hadde tidligere.

Femstjernebevegelsen i Italia, Trump i USA, Podemos i Spania, Frihetspartiet i Nederland og Syriza i Hellas er alle eksempler på populistiske bevegelser som bruker sosiale medier svært aktivt – først og fremst for å nå velgerne direkte, men også for å sette dagsorden i de tradisjonelle mediene. Klikk, likes og del er politiske virkemidler som egner seg mest for de som har et tydelig budskap uten forbehold, og her har populistene som står på utsiden et forsprang foran de som nekter å bevege seg ut av Overton vinduet.

Enkelte ledere og bevegelser tør stå oppreist for ekte fornyelse, radikale standpunkt og nye måter å kommunisere på. Du kan endre grensene ved å stille seg på utsiden av vinduet og kjempe for standpunkt eller bruke kommunikasjon som i dag oppfattes som for radikale eller uakseptable, og sakte med sikkert bevege vinduet etter hvert som flere velgere slutter opp om deg.

Arbeiderbevegelsen, med radikale krav til åtte-timers-dag, høyere lønn og et godt offentlig helse- og utdanningstilbud, stod langt utenfor datidens politisk korrekte vindu. Elitene så naturlig nok den nye formen for politikk som en trussel – noe urealistisk, radikalt og utenkelig. Men arbeiderbevegelsen flyttet grensen og de som hadde våget å utfordre fikk ny makt, fordi de forstod før andre at de måtte våge å omfavne en ny virkelighetsforståelse for å endre samfunnet.

Den økonomisk-liberale høyrebølgen som startet på 1960-tallet, ble sett på som marginal og politisk ukorrekt. I løpet av 1980-tallet slo den gjennom, flyttet vinduet og skapte en ny politisk virkelighet. Igjen hadde de som våget stille seg utenfor det politisk korrekte fått ny makt, fordi de forstod før andre at de måtte våge å omfavne en ny virkelighetsforståelse for å endre samfunnet.

Ved større endringer har de sittende elitene som strittet imot den nye virkelighetsforståelsen betalt prisen med perioder utenfor makten. Det har tatt tid for dem å finne nytt fotfeste og absorbere skiftet. Det var dette som skjedde med det gamle høyre etter arbeiderbevegelsens folkelige gjennombrudd, og det var det som skjedde med sosialdemokrater over hele Europa da høyrebølgen på 1980-tallet fikk gjennomslag, endret på vinduet og sendte venstresiden ut på en ørkenvandring i søken etter nytt fotfeste.

Nå er vinduet i flyt igjen. Vi er inne i populismens tidsalder. Vi vet hva som bekymrer Nær-velgerne. Nå krever de å bli hørt. Men dag er det nesten bare populistiske krefter på høyresiden som svarer dem. Fortsatt forsøker elitene i politikk og media å overse at store velgergrupper (Nær-velgerne/MAR-velgerne) krever å bli tatt på alvor. Synet deres avfeies som for radikalt av politikerne, for useriøst av mediene. Det er derfor de nye populistiske bølgene kommer så overraskende og treffer så hardt. Det var derfor mediene og ledelsen i de store partiene var sjokkskadde etter Brexit og valget av Trump. Flertallet i folket hadde *en annen virkelighetsforståelse* enn elitene og brukte stemmemakten sin til å bli hørt.

Spørsmålet er hvorfor så få på venstresiden ennå våger å bruke dette nye populistiske spillerommet. Populismen som politisk kraft ble tross alt skapt av venstresiden. Den politiske korrektheten som omslutter de fleste politikere i dagens Norge er en tvangstrøye i deres forhold til velgerne. Det er nok av oppgaver som må løses. Venstresiden ser problemene, urettferdigheten og lidelsen i samfunnet. Men de griper ikke det nye politiske spillerommet som kan sikre dem makt til å endre verden til det bedre. I boken *Utopia for Realists* skriver Rutger Bregman at venstresidens «...*største problem er at de er kjedelige. De har ingen historie å fortelle. Ei heller noe språk å fortelle med. Og litt for ofte virker det som om folk på venstresiden faktisk liker å tape. Som om alt det negative er selve beviset på at de hele tiden hadde rett. ... det er en type aktivisme som handler mer om å styrke egen identitet, enn om å oppnå resultat.*»

Å forstå og manøvrere i det nye populistiske landskapet, å temme og bruke kraften i populismen, er i dag en grunnleggende nødvendighet for å lykkes med å erobre og holde på makten – enten det er i USA, i Norge eller andre europeiske land. Det er en strategi som ikke kan oversees eller unngås. I norsk politikk blir dette enda viktigere i årene fremover. Vil man lykkes i kampen om makten må man utfordre det politisk korrekte og omfavne populismens nye språk.

